

Vývoj slovosledných vlastností auxiliáru préterita ve starší češtině¹

Pavel Kosek

Ústav českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
kosek@phil.muni.cz

ABSTRACT: The paper is focused on the word order properties of the the Czech preterital auxiliary *nesl jsem, nesl jsi* /-s,... The Baroque Czech is chosen, because the Czech historical linguistics has overlooked this period for ideological reasons. The paper is based on data gained from the private corpus of Czech Baroque prints (or representative parts of these prints in some cases) that were printed in the period between 1650 and 1750. The corpus represents different genres, as well as different styles of the Czech language of this period. In conclusion, the results could be summarized as follows: in the analyzed texts, the preterital auxiliary behaves like a prototypical enclitic. This is evidenced by the following properties: 1. it is dominant in the post-initial position, 2. it is repelled by the conjunctions *a, ale, i*, 3. it cannot be combined with negation, 4. it cannot be a host-word of the traditional enclitic words *-li* and *-t'*, 5. it cannot be isolated from the *l*-participle in its right domain. In certain conditions, preterital auxiliary can proclitize. The preterital auxiliary is prototypically positioned in the post-initial position (it is a prototypically 2P-enclitic). Nevertheless the preterital auxiliary occurs also in a medial, pre-final and final position; these positions are especially connected with the traditional verb-adjacent word order of Czech enclitic and are indicating a historical competition between post-initial and verb-adjacent word-order in the development of Czech enclitic. The verb-adjacent word order of the preterital auxiliary in the Baroque texts has status of a diachronically regressive form (it is now archaic in modern Czech).

Předmětem následujícího příspěvku je slovosled forem auxiliáru préterita typu *nesl jsem* v češtině barokní doby. Etymologicky viděno je préteritum tvořeno *l*-ovým participiem plnovýznamového slovesa a prézentní formou slovesa *býti*, která se teprve během historického vývoje češtiny proměnila v pomocné sloveso (neboli auxiliár) préterita (dále AUXP). Status préterita (a tudíž i auxiliárních forem) v nové češtině je předmětem sporu: někteří autoři préteritum nepovažují za složený, nýbrž za jednoduchý slovesný tvar a kdysi prézentní formy slovesa *býti* klasifikují jako volné morfy, tj. morfy slovosledně nezávislých na svém slovesném tvaru (Kopečný, 1962: 96–97²). I když se o povaze AUXP vedou dlouhé diskuze, přesto se toto poněkud radikální hodnocení nakonec neprosadilo. Zásadní gramatografická kompendia současné češtiny či jiné syntetizující práce o současné češtině hodnotí préteritum, byť s jistými rozpaky, jako slovesný tvar spíše analytický a v něm zastoupené prézentní tvary slovesa *býti* jako formy pomocného slovesa, např. M. Komárek (2006: 149), MČ2 (413–414), PMČ (314), ESČ (heslo *Auxiliár*) a MSČ1 (241). Z tohoto důvodu v předloženém článku klasifikuji také já zkoumané tvary préterita jako analytické a prézentní formy slovesa *býti* v něm obsažené jako formy pomocného (auxiliárního) slovesa. Jsem si však vědom, že tato klasifikace je přinejmenším sporná.

Původ českého préterita se spatřuje v psl. rezultativní konstrukci (Kopečný, 1950; Komárek, 1981: 18; Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986: 244), která měla syntaktickou povahu

---

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci řešení grantového projektu *Nový encyklopedický slovník češtiny online (Enc-Czech online)* (GAP406/11/0294).

² F. Kopečný uvádí argumenty, které se pak v diskuzi o povaze auxiliáru préterita opakují. Na tomto místě je nutno zmínit, že Kopečný tyto formy nenazývá *morfy*, nýbrž *formanty* a že je nepopisuje jako *diskrétní* jazykové jednotky.

přísudku jmenného se sponou: jazykově ztvárňovala situaci, která byla časově zařazována do okamžiku promluvy (proto prezentní forma slovesa *býti*) a která byla interpretována jako výsledek v minulosti ukončeného děje. Tento význam ilustruje D. Šlosar na stč. formě *jsi sstúpil*, kterou interpretuje ve smyslu „jsi sestoupil / sestoupivší“ (Lamprecht – Šlosar – Bauer, 1986: 244). Již v praslovanštině byl prezentní význam této konstrukce podroben reanalýze, jejímž následkem se z prezentní formy přísudku jmenného se sponou vytvořil složený minulý čas, který ztvárňoval minulou událost, jejíž konsekvence se vztahovaly k okamžiku promluvy, tzv. perfektum (ibid.). Ve stč. období byl významový odstín perfektivnosti odstraněn a tato analytická slovesná forma se proměnila v prostý minulý čas (préteritum). V souvislosti s touto reanalýzou gramatického statusu a významové stránky préterita proběhly změny jeho auxiliáru, kterými se odlišil od prezentních forem sponového a lexikálního slovesa *býti*. Jednou ze strukturních změn auxiliáru je jeho proměna ve stálé enklitikon, která zřejmě kulminovala ve staré češtině, v níž se lze setkat ještě s některými projevy původní přízvuchnosti AUXP (Gebauer, 1929: 91–92):

- a) na rozdíl od nové češtiny bylo ve staré češtině ještě možné, aby se auxiliár pojil s negací ve větách typu *nejsem volal* (Gebauer, 1929: 649),
- b) na rozdíl od nové češtiny nebyl auxiliár plně enklitický, což se projevovalo tím, že se mohl objevit v iniciální větné pozici a že mohl být opěrným slovem staročeských enklitik, jak dokumentují staročeské věty typu *jste-li vstali s Kristem* (op. cit.: 90).

K tomu je nutno počítat ještě s jedním významným procesem, který zasáhl vývoj enklitik, a to s konkurencí pozice postiniciální (Wackernagelovy) s pozicí kontaktní. Podle R. Večerky (1989: 51) inklinoval ve stsl. slovosled AUXP préterita mnohem více ke kontaktnímu slovosledu, takže se AUXP mohl vyskytovat v postiniciální nebo mediální pozici, pokud bylo participium na začátku klauze, popř. v adverbální pozici, pokud byl přísudek negován a participium se pojilo s negací. Reflexy tohoto slovosledu nabízejí některé současné slovanské jazyky, zvláště bulharština (Franks – King{ová}, 2000: 234–241; Pancheva, 2005; Uhlířová, 2011–2012). V polštině tato slovosledná afinita mezi AUXP a participiem dospěla dokonce do toho stádia, že se auxiliár tvarově téměř úplně integroval s formou préterita. Někdy se o tomto útvaru uvažuje v podobném duchu, v jakém o moderním českém AUXP uvažoval již F. Kopečný, tj. předpokládá se, že polský AUXP má status afixu (více viz Franks – King{ová}, 2000: 140–149). Lze tudíž předpokládat, že tato souvislost mezi participiem a auxiliárem má své kořeny obecně slovanské a že není jen specifíkem jihoslovanských jazyků, mezi něž patří stsl. a bulh. Proto je i pro starou češtinu možno počítat s touto slovoslednou konstelací (byť je staročeský slovosled velmi málo prostudován). S předpokladem takové konkurence, na jejímž konci se nachází vítězství postiniciální pozice enklitik nad pozicí kontaktní v češtině nové doby, se lze setkat také u dalších autorů: u V. Ertla (1924: 266–267), V. Mathesia (1947: 343), T. Avgustinovy a K. Olivy (1997: 26) či J. Tomana (2004: 74). Lze se tedy domnívat, že se na slovosledu AUXP může ve sledovaném období projevit uvedená slovosledná „přitažlivost“ AUXP a participia.

Analyzovaný materiál a sledované slovosledné pozice

Analýza slovosledných vlastností AUXP je provedena na památkách barokní češtiny, které byly vydány v období 1650–1775. Analýza vychází ze soukromého korpusu památek barokní doby reprezentujícího rozličné žánry (jejich seznam na konci).³ Barokní čeština byla vybrána

---

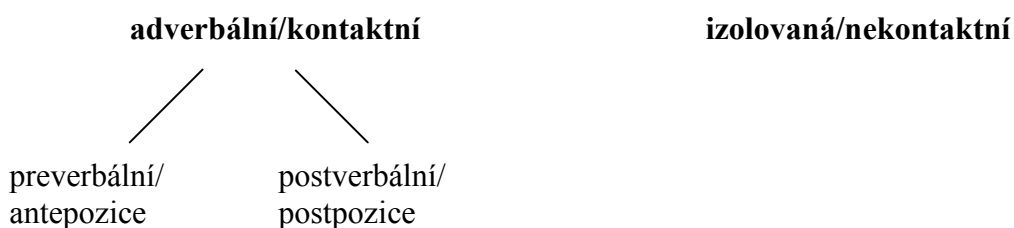
³ Z rozsáhlých textů jsem do korpus zařadil sondy, které obvykle představují transkripci dané památky v textovém editoru Word o délce 100 stran, písma Times New Roman, velikosti písma 12, řádkování 1. V případě *Bible svatováclavské* statistiku zakládám na těchto částech: Evangelium Matoušovo (Mt), Skutky Apoštolů (Sk), Zjevení svatého Jana (Zj); Proroka Izajáše (Iz), Knihu Genesis (Gn) a knihu Sírachovcovu

proto: 1. že byla dosud z ideologických důvodů badatelsky zanedbávána, 2. že se nachází v pomyslném středu mezi češtinou starou a češtinou moderní, a tak umožňuje nahlédnout vývojové trendy, kterým slovosled českého AUXP podlehl. Kromě dobových textů jsem přihlížel také k informacím obsaženým v dobové gramatografické produkci (seznam jazykově reflexivních prací češtiny střední doby je také uveden na konci studie). Zkoumal jsem jen formy auxiliáru préterita, auxiliárem plusquamperfekta jsem se nezabýval, neboť se v analyzovaných textech téměř vůbec nevyskytuje.

Při analýze slovosledu AUXP pracují s dvojí klasifikace slovosledných pozic. Ta je založena na rozlišování **absolutních pozic** v klauzi: iniciální (pozice první fráze / prvního slova), finální (pozice posledního slova v klauzi) a mediální (všechny pozice mezi iniciální a finální pozicí). Z hlediska slovosledu zkoumaného klitka je nutné lišit pozice relativní, zejména postiniciální (po iniciální frázi⁴) a prefinální (před posledním slovem v klauzi).⁵ Jak již bylo naznačeno výše, pro vývoj českých verbálních klitik je také nutno zohlednit **pozice AUXP vůči *l*-ovému participiu**: 1. kontaktní neboli adverbální, tj. klitikon slovesu bezprostředně předchází (preverbální) nebo ho bezprostředně následuje (postverbální), 2. distantní neboli izolovanou, tj. klitikon není slovosledně vázáno na „svůj“ slovesný tvar. Tyto pozice demonstrují následující schémata č. 1 a 2:

iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální
1. slovo	po 1. slovu		před posledním slovem v klauzi	poslední slovo v klauzi
1. fráze	po 1. frázi			

Schéma č. 1 Pozice AUXP vůči participiu

Schéma č. 2 Pozice AUXP vůči participiu

(původně Ecclesiasticus, proto používám neekumenickou zkratku Ecc); nadto jsem přihlížel i dalším částem biblického překladu. Ve statistice odlišuji jazyk vlastního překladu od jazyka komentářů.

⁴ V případě enklitik lze rozlišovat dvojí pojetí postiniciální pozice: 1. po prvním přízvučném slově, 2. po prvním větěné frázi (více viz oddíl 1.1.2.1). Užívám-li termín *postiniciální* nerozlišeně, míním ho ve smyslu druhém.

⁵ Při analýze se ovšem objevují některé ambigní případy, jejichž slovosled lze interpretovat vícerym způsobem, např. AUXP v nerozvitě klauzi po *l*-ovém participiu lze interpretovat jako postiniciální, nebo finální pozici (jak ilustrují doklady (15), (16)), nebo AUXP v klauzi, která obsahuje jen iniciální slovo a participium, jako postiniciální, nebo prefinální pozici (doklady (20)). V takových víceznačných dokladech se rozhodují vždy pro tu klasifikaci, která odpovídá dominující pozici (tzn. tyto případy nehodnotím jako případy finální či prefinální pozice, nýbrž jako postiniciální).

1 Slovosled AUXP

1.1 Zjištěné slovosledné pozice

Ve sledovaných památkách zaujímá AUXP všechny klauzální slovosledné pozice, avšak v jejich četnosti lze pozorovat podstatné rozdíly, jak plyne z následující tabulky č. 1:

	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
absolutně	1	2028	254	282	72	2637
percentuálně	0,05 %	76,9 %	9,63 %	10,69 %	2,73 %	

Tabulka č. 1 Klauzální pozice AUXP v barokních textech

Převaha postiniciální pozice naznačuje, že AUXP je klitická forma, o čemž svědčí další vlastnosti: 1. nemůže samo tvořit klauzi; 2. nenásleduje po vokativu a citoslovci (doklady (17) a (18)); 3. není opěrným slovem starobylých enklitik *li*, *t'*; 4. nekombinuje se s prefixem *negace*.

Ve sledovaných textech není AUXP slovosledně vázáno na své participium, jak ilustruje tabulka č. 2:

	preverbální	postverbální	izolované	Σ
absolutně	880	793	964	2637
percentuálně	33	30	37	

Tabulka č. 2 Slovosledná pozice AUXP vůči *l*-ovému participiu

Tuto slovosledou nezávislost na AUXP potvrzují také další vlastnosti: 1. AUXP a participium mohou být odděleny interpozicemi, jak ilustruje příklad (1); 2. AUXP může být v koordinovaných klauzích elidováno, což je patrné na dokladu dokladu (2):

- (1) *A tak udatnost horníků, těch až do toho času nepřemožených lvů, s jejich městem konec vzala.* [Tak-s]₁ hle, milá Horo, [dováččila]₁ KořPam 108
- (2) [Z takových tehdy milosrdných oučinkův] *jsťe veliké v pokolení národu svého slávy dosáhli a ji také potvrdili* Země, dedikace B2r

Následující tabulka č. 3 napovídá, že ve vzájemné slovosledné „přitažlivosti“ AUXP a participia se mezi jednotlivými zkoumanými texty projevují jisté rozdíly. Biblický text silně inklinuje ke kontaktnímu slovosledu, zejména preferovaná je pozice postverbální:

	všechny prameny mimo BiblSvat		BiblSvat vlastní		BiblSvat komentář	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
preverbální	597	33	250	34	33	34
postverbální	334	19	411	55	48	49
izolováno	869	48	79	11	16	17
Σ	1800		740		97	

Tabulka č. 3 Slovosledná pozice AUXP vůči *l*-ovému participiu v BiblSvat a ostatních pramenech

Tabulka č. 4. ilustruje, že AUXP není restriktivní ve výběru slovního druhu, který mu bezprostředně předchází: s výjimkou předložek, citoslovcí a záporky může následovat po všech slovních druzích, dokonce může být umístěno také po pauze (viz doklady doklady

(3)–(6)). V postavení po pauze má AUXP zřejmě status proklitika, neboť se jeho opěrným slovem (v rytmickém smyslu) stává slovo nacházející se v jeho pravé doméně.⁶

levá doména AUXP		%	levá doména AUXP		%
substantivum	179	6,8	adverbium	203	7,7
adjektivum	36	1,4	předložka	0	0
zájmeno	237	9	subjunktor	1036	39,3
číslovka	2	0,1	koordinátor	0	
sloveso			částice	74	2,8
infinitiv	49	1,9	citoslovce	0	0
participium minulé aktivní	793	30	pauza	17	0,6
participium minulé pasivní	11	0,4			
			Σ	2637	

Tabulka č. 4 Gramatický status levé domény AUXP ve zkoumaných barokních textech

- (3) a. *Nebo (jakž Jan Biskup litomyšlský a olomoucký vypravuje) sem viděl an jej dva Andělé nesou, nedopouštějice, aby se nohami země dotejkal* TanŽiv 29
 b. *Dixit enim (prout referet Ioannes Episcopus Litomisslensis, & Olomucensis) „Vidi illum a duobus ferri Agelis, qui pedes ejus terram tangere non sinebant“* TanTroph F1v
- (4) *Činí on o těch horách dosti často zmínku a jejich na stříbro vynosnost vypisuje: ale od pilného kronikáře, jaký Hájek byl, aby mi o jich počátku pověděl, jsem očekával* KořPam 18
- (5) *... a odtud s rozžatými fakulemi do kaple svatého Václava v slavné processí radostně spívající píseň v latinském jazyku „Isti sunt sancti, Tito jsou svatí“, jste vešli a takovou slávy a jména vašeho chvály památku až do dnešního dne nám k vypravování jste pozůstavili, ...* Země B2r
- (6) *Kterakážto my v jistotě shledali jsme poctivé šepmistry, radu i všecku obec na Horách našich Kutnách, věrné naše milé: že oni u víře, poddanosti a pravé stálosti k předkům našim králům českým, šťastné paměti, jsou se zachovali podle nich ve všech potřebách, hrdel i statků svých k vyzdvižení Hor nelitujice* KořPam 53

1.1.1 Iniciální pozice

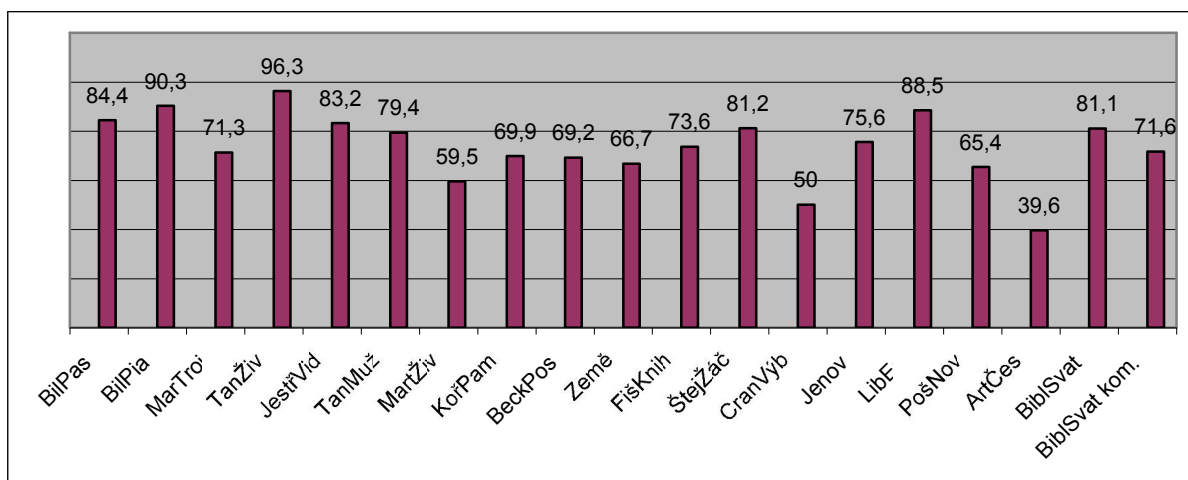
Inciciální pozice AUXP je doložena jen jedenkrát (příklad (7)), a to po anteponované přechodníkové konstrukci, tj. po nekoncové pauze. V tomto případě je AUXP možno chápat buď jako slovo neenklitické, anebo jako proklitikon (viz výše):

- (7) *I [pozorujice My na tom bonum publicum záležití, byvše nám dříve institutum a pravidla téhož základního ouřadu comunikována,] jsme se tomu podrobiti za slušné uznali, však na takový způsob, by se nám téhož základního ouřadu oučty na peníze každoročně k nahlídnutí předložili* ArtČes 1747–1748, s. 137

⁶ Přítomnost pauzy plyne z dobové interpunkce: jednak ji naznačují závorky, jednak čárka, která měla v pravopise češtiny střední doby funkci signalizovat nekoncovou pauzu (Šlosar 1966 a 1967).

1.1.2 Postiniciální pozice

Výskyt postiniciální pozice v jednotlivých památkách dokumentuje následující graf č. 1. Dominantní postiniciální pozice signalizuje, že pro slovosled AUXP je tato pozice prototypická:

Graf č. 1 Zastoupení postiniciální pozice v jednotlivých památkách (v procentech)

1.1.2.1 Ve zkoumaných památkách se liší pojetí iniciální pozice: po 1. přízvučném slově (tzv. 2W-pozice – srov. Halpern 1995) a po 1. frázi (tzv. 2D-pozice – ibid.), jak ilustruje tabulka tabulka č. 5 Pojetí postiniciální pozice:

	Bil Pas	Bil Pia	Mar Troj	Tan Vác	Tan Muž	Jestř Vid	Mart Živ	Koř Pam	Beck Pos
2W	0	0	0	2	0	1	0	0	1
2D	1	2	2	0	0	2	2	1	1

	Země	Fiš Knih	Štej Žáč	Cran Vyb	Jenov	Lib Ed	Poš Nov	Art Čes	Bibl Svat	Bibl Svat k	Σ
2W	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	5
2D	2	1	0	0	1	0	3	0	2	1	21

Tabulka č. 5 Pojetí postiniciální pozice

Z tabulky plyne, že celkový počet dokladů obou pozic je velmi nízký, takže z něj nelze vyvozovat zobecňující závěry. Nicméně převažující je 2D-pozice, která se může nacházet: a) po rozvitě frázi (doklady (2) a (8)), b) po koordinovaných frázích (doklad (9)):

- (8) [Velkou věc] *sem* nyní **propověděl**, však pravdivou KořPam 120
 (9) ...; *díl první od prvního knížete Čecha až do času Ferdynanda Prvního, na kterou se v této knížce nejvíce odvolání činí.* [Z těch tehdy tak slavných mužův a

spisovatelův kronik] *sem* toliko nětco v krátkosti **vybral**, abych aspoň tím málem milým vlastencům {...} posloužit mohl... Země, Předmluva B5v

2W pozice doložena za prvním přízvuchným slovem rozvitě fráze (doklady (10)–(12)):

- (10) Řekl mu císař: [**Velikou**]₁[-s]₂ [**věc**]₁ [**viděl**]₂ ctné kniže, a Pán Bůh tobě ukázal, čeho nám křesťanům neukázal JestřVid 172
- (11) A povstavše někteří z faryzeů hádali se, řkouce: [**Nic**]₁ [sme]₂ [**zlého**]₁ [**nenalezli**]₂ na tomto člověku: co kdyby byl mluvil jemu duch, neb anjel? BiblSvat Sk 23,9
- (12) a. Věc, tak mluvě, k víře nepodobná jest, [**jakou**]₁ [jest]₂ [**láskou**]₁, pobožností a uctivostí obdařen [**byl**]₂ svatý Václav k převelebné Svátosti oltární, tak že ta jedna ctnost, jiné jeho, ač znamenité ctnosti dalece převyšovala, jako by jeho srdce byla dokonce opanovala TanŽiv 44
- b. Incredibile est, **quo amoris** & reverentiae affectu sacratissimam sit prosecutus Eucharistiam, ... TanTroph H1r

Je sporné, zdali tento jev spojovat s postiniciální pozicí: v jednom dokladu (doklad (13)) je AUXP umístěno doprostřed nominální skupiny uprostřed klauze:

- (13) Doufám nicméně, že jestli **jsem** skrze tuto mou práci malou každému za dosti neučinil, aspoň jak sám sobě, tak i bližnímu mému skrze ni [**to**]₁ [jsem]₂ [**užitečného**]₁ [**spůsobil**]₂ (jestli však jaký užitek ze mě může vzat aneb doměn býti) že při ni sám sebe jsem učil, ... BeckPos C1r

Schopnost objevit se ve 2W však není omezena jen na auxiliární funkce přítomných forem slovesa *býti*: interponováno může participium *l*-ové se svým AUXP (doklad (14)):

- (14) kterých nakoupivše, když sme přišli do hospody, otevřeli sme pytle své, a našli sme peníze na vrchu pytlů: kteréž nyní v též váze zase sme přinesli. Ale i [**jiné**]₁ [sme přinesli]₂ [**stříbro**]₁, abychom nakoupili čehož nám potřebí jest: není v našem svědomí, kdo je položil v měšcích našich BiblSvat Gn 43,21–22

1.1.2.2 Formy AUXP nikdy nenásledují po koordinátorech *a*, *ale*, *i*, jestliže jsou umístěny na začátek klauze, jak dokumentují doklady (15) a (16). Tuto skutečnost lze chápat jako další projev enklitičnosti AUXP, neboť novočeská enklitika za těmito spojkami následovat nemohou:

- (15) Zapřela Sára, řkoucí; Nesmála sem se: strachem přestrašena souc. Pán pak řekl: Není tak: **ale smála si se** BiblSvat Gn 18,15–16
- (16) **I viděl sem**, i slyšel hlas jedné orlice, letící po prostředku Nebe, řvoucí hlasem velikým: Běda, běda, běda těm kteříž přebývají na zemi, pro jiné hlasy tří Anjelů, kteříž měli troubou troubiti BiblSvat Zj 8,13

1.1.2.3 Status iniciální pozice mají v zanořených klauzích subjunktory, jak ilustruje klauze *jestli jsem skrze tuto mou práci malou každému za dosti neučinil* v dokladu č. (13).

1.1.2.4 Podobně jako jiná enklitika nemůže AUXP následovat po iniciálně umístěném citoslovci a vokativu, jak dokumentují příklady (17) a (18):

- (17) **Svatý Crho**, ty jsi **zvěstoval** také přesvatá slova Bořivojovi, knížeti českému, s kterými si jeho i kněžnu Lidmilu s jejich syny a mnoho lidu českého k poznání Krista přivedl: tobě Pán dal korunu slávy a kněžství veliké, neb jsi **byl** prvním arcibiskupem velehradským, tak Beck. v kap. 15. dedikace Země A3v–A4r

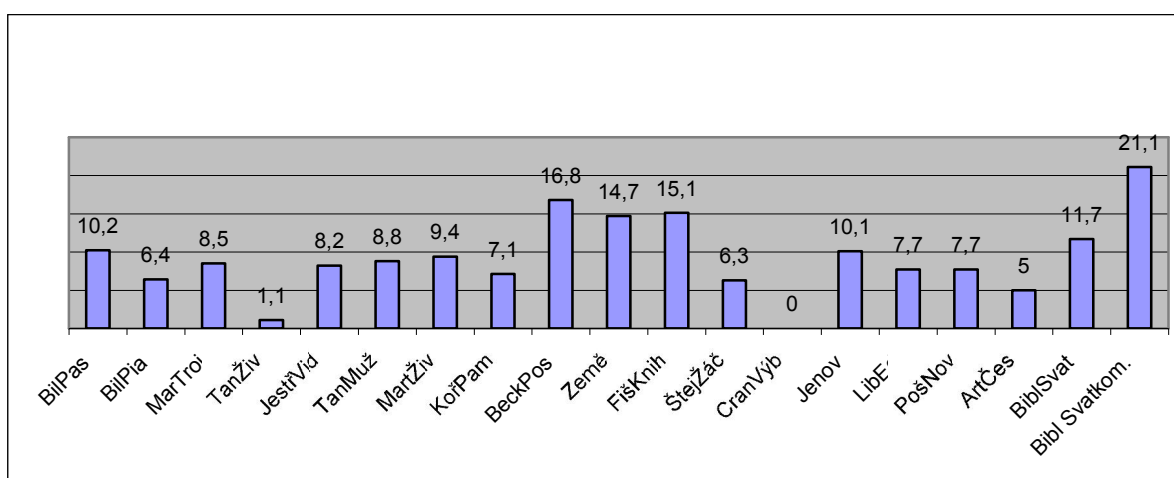
- (18) *Hle již jsou se ty vám věci na zpátek obrátily, poněvadž vy na tento čas nemáté (sic!) žádného příbytku ani obrance, ale jako ovce bludné sem i tam běháte BeckPos 46*

1.1.2.5 Po anteponované zanořené klauzi se AUXP nachází vždy v postiniciální pozici, včetně kompletivních klauzí se subjunktozem *aby* (19), *že* (20):

- (19) [[*Aby v takových dvousylabných slovích na první sylabě bylo malé i*], **neviděl sem nikdy**] ŠtejŽáč 58
- (20) *Předevčirem pak Jeho Královská Milost zase k mustrování své armady odejeti ráčila, [[že naše mořská armada s Velkobrytanskou se spojila,] správu jsme dostali], a povídá se: že společně k Revalu poplujou, ... PošNov 15. červen 1720*

1.1.3 Mediální pozice

Ve frekvenci mediální pozice ve zkoumaných památkách lze pozorovat jisté odchylky, což ilustruje následující graf č. 2.

Graf č. 2 Zastoupení mediální pozice v jednotlivých památkách (v procentech)

Rozdíly ve frekvenci jednotlivých variant mediální pozice v jednotlivých textech zřejmě souvisí se stylovou příslušností památky. Nejvyšší je počet mediální pozice se nachází v komentářích k *Bibli svatovásilavské*, což ale může být způsobeno nízkým počtem dokladů, což dokládá tabulka č. 6:

BiblSvat	NZ	NZ k	SZ	SZ k	bible	kom.		
	Σ	Σ	Σ	Σ			Σ	%
adverbální	4	2	1	2	5	4	9	9
postverbální	42	5	34	9	76	14	90	90
izolováno	1	0	0	0	1	0	1	1
	47	7	35	11	82	18	100	

Tabulka č. 6 Frekvence jednotlivých typů mediální pozice AUXP v BiblSvat

Z tabulky č. 6 plyne, že v rámci mediální pozice dominuje pozice postverbální. To lze chápat jako projev uchování staršího kontaktního (adverbálního) slovosledu enklitik, který byl konkurenčním slovosledným schématem enklitik v praslovanském období a který, jak už bylo řečeno výše, mohl mít v barokní češtině stylově vyšší status. Převahu postverbální pozice v rámci mediální pozice lze pozorovat také v dalších památkách, jak naznačuje tabulka č. 7:

	Bil Pas	Bil Pia	Mar Troj	Tan Vác	Tan Muž	Jestř Vid	Mart Živ	Koř Pam	Beck Pos
adverbální	1	2	0	2	0	2	4	3	3
postverbální	13	3	8	0	3	12	5	3	22
izolované	1	1	0	1	0	5	5	2	6
	15	6	8	3	3	19	14	8	31

	Země	Fiš Knih	Štej Žáč	Cran Výb	Jenov	Lib Ed	Poš Nov	Art Čes	Σ	%
adverbální	4	0	0	0	4	0	0	0	25	16
postverbální	5	7	2	0	4	1	0	1	89	58
izolované	6	1	0	0	4	1	1	5	39	26
	15	8	2	0	12	2	1	6	153	

Tabulka č. 7 Frekvence jednotlivých typů mediální pozice AUXP v ostatních textech

1.1.3.1 Postverbální pozice by mohla být interpretována jako případ tzv. clitic third (Esvan, 2000: 142; Franks – King{ová}, 2000: 229), tzn. snahy vyhnout se postavení za rozvitou první frází, která by způsobila proklitizaci AUXP, tj. postavení klitika po pauze, jak ilustrují doklady (21) a (22)). Nicméně již výše jsem uvedl, že proklitizace AUXP byla v barokní době možná (tzn. že mediální pozici AUXP nelze hodnotit jako případ clitic third).

(21) *quotidie apud vos **sedebam** docens in templo, & non me tenuistis, na každý den **sedával jsem** u vás v chrámě, a nejali jste se mne BilPas 25*

(22) *Z té, a ne jiné příčiny (ať pravdu mluvím) **přemejšlel jsem** i já od dávného času, kterak bych těch chvalitebných šlápějí, našich starožitných Čechův následovati, a všem těm, ješto spasení býti, a věčného blahoslavenství dojíti chtějí, nějaký podnět, a upřímné ponuknutí, {...} poskytnouti mohl; ... MarTroj, předmluva*

V mediální postverbální pozici má AUXP jistě status enklitika, jak naznačují případy, kdy se před jeho participiem nachází pauza. Přítomnost pauzy lze dovozovat v těchto dokladech: a) AUXP následuje po interponované zanořené klauzi (doklad (23)), b) AUXP se nachází po čárce uprostřed klauze, která signalizuje nekoncovou pauzu členící rozvitou klauzi na promluvové úseky (doklady (24) a (28) a.):

(23) *Jiných také tam trápení, a kteří se trápili, **viděl jsem** více JestřVid 281*

(24) *V den pak sobotní, **vyšli sme** ven za bránu k řece, kdež se zdálo býti modlení: a **sedíce** mluvili sme ženám, kteréž se byly sešly BiblSvat Sk 16,13*

Z citovaných dokladů (23) a (24) plyne, že mediální pozice AUXP by mohla korespondovat s aktuálním členěním větným (nachází se na hranici rematické a tematické části). Nicméně jiné doklady ukazují, že postverbální pozice AUXP uprostřed klauze k signalizaci hranice mezi tematickou a rematickou částí klauze primárně neslouží: objevuje se ve totiž v klauzích s objektivním i subjektivním pořadem, jak naznačuje následující doklad z Bible svatováclavské (25) a. Porovná-li totiž znění s Českým studijním překladem citovaným v příkladu (25) (b), pozoruji, že znění v BiblSvat má rematickou část *Hlas tvůj* předsunuto na začátek klauze:

(25) a. *Kterýž řekl: **Hlas tvůj slyšel sem** v ráji: a bál sem se, ... BiblSvat Gn 3,10*

b. *On odpověděl: „**Uslyšel jsem** v zahradě tvůj hlas a bál jsem se“ ČEPB Gn 3,10*

1.1.3.2 Jak již bylo řečeno výše, v mnohem menší míře než pozice postverbální je v sledovaném korpusu doložena pozice **preverbální**, kterou ilustrují doklady (6) a (26):

(26) *Já v přítomný knize **nikdež jsem nechválil** sebe, ani skrze ní žádné chvály vyhledávati nechci, také v ni žádného kronikáře jsem nehaněl věda o tom, že bližního svého kdo chce očerníti nad to nic není mrzutějšího,...* BeckPos b2v

1.1.3.3 Nejméně doložená pozice je pozice **izolovaná**, kterou demonstrují následující doklady (27) a (28) a.:

(27) *Ona celý čas **jest** na svatých modlitbách **strávila**, a **cvičila** sem čím dal tím víc v pobožnosti a v lásce Boží* Jenov C4v

(28) a. ***Po některých pak jeho hlubokých vzdycháních, on jest předce takto k ni promluvil:** „Kam pak se to vaše ubohé dítě podělo:...”* Jenov D8r

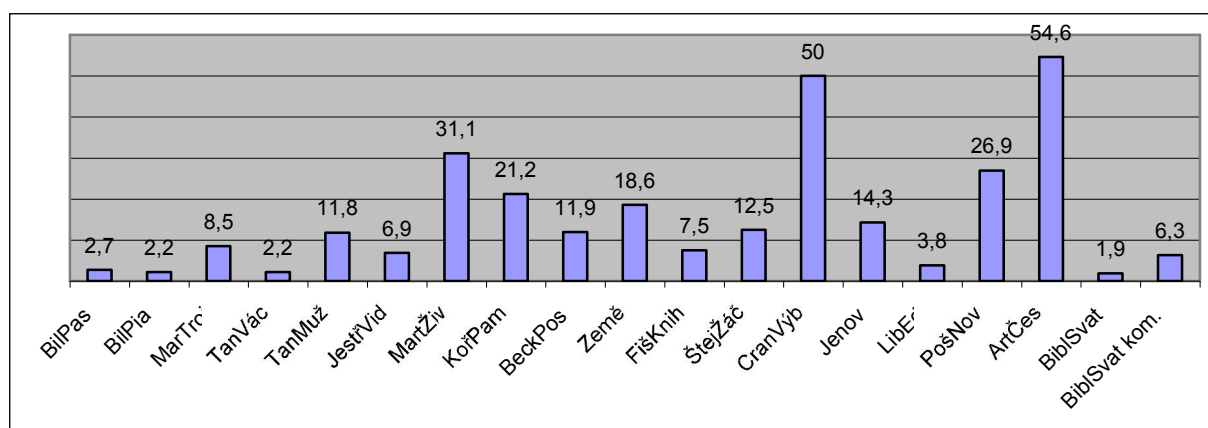
b. *Nach einigen tiefen Seuffzern **sprach** er zu ihr: Wo ist dann das arme Kind hinkommen, so ihr im Kercker gebohren habt?* MatrLeb 234 P

Z citovaných dokladů je patrné, že také v tomto případě slovosled AUXP koresponduje s aktuálním členěním větným: nachází se totiž na hranici kontextově zapojených a kontextově nezapojených větných členů. Za izolovanou mediální pozici AUXP však může být zodpovědná také gramatická struktura věty: AUXP se v některých dokladech řadí do klitické skupiny s reflexivním zájmenem, které je součástí fráze VInf, jež je součástí fráze slovesa se subjektovou „kontrolou“ (doklady (29) a (30)):

(29) *Jeden od císařského legata při Královským švejdským dvoře pána Hraběte z Frydag, ze Štokholmu s jistým obzvláštním vyřízením vyslaný kuryr, skrze toto město s chvátáním do Vidně projel, skrze něhož nic jiného **jsme se dověděti nemohli**, než že s vyhotovením švejdské mořské armady v Karlskroně, s tou největší horlivostí se pracuje* PošNov 2. červen 1722

(30) *Mojí milí přátelé vidí mi se, že nikdež jinde mně jako spravci vašemu příhodnější byt **jest nemohl býti jedině** v Ctiniovsi, tu kdež **jest kníže náš, a otec milostivý Čech** pochován, abych já na jeho hrob vzhlédaje, na to (že mám také umřítí) vzpominal, a po smrti aby se nade mnou bohové nemstili **spravedlnost jsem se činiti nutil:**...* BeckPos 22

1.1.4 Prefinální pozice

Graf č. 3 Zastoupení prefinální pozice v jednotlivých památkách (v procentech)

Prefinální pozice je možná pouze v případě, že participium se nachází v koncové klauzální pozici, jak ilustrují doklady (3)–(6).

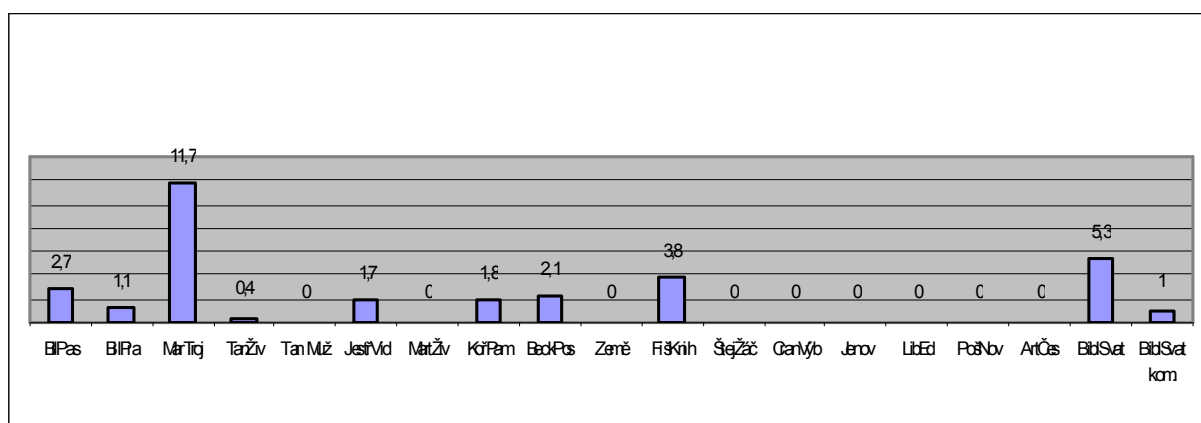
Prefinální pozici lze tedy chápat jako výsledek souhry gramatických a prozodických pravidel: primárně je projevem kontaktního slovosledu, tzn. pravidla, aby se AUXP nacházelo v bezprostředním kontaktu se svým participiem. V tomto případě by se však *l*-ové participium dostalo do finální pozice, které se ovšem klitika vyhýbají⁷, a tak je AUXP coby klitikon umístěno do pozice před participium. V prefinální pozici může být AUXK proklitické (doklady (3)–(6)), anebo enklitické (doklady (31) a (32)):

(31) *Mistr. Viděl-s, ale u těch, kteří kladli „i“ neb j, jak stádo běží, a jak se jim namátlo. Ale u šetrných **toho-s neviděl**, a nemá býti Štejžáč 58*

(32) *Ale však **snad-s slýchával**, jak Absolona, syna Davida Krále, pýcha, vysokomyslnost a žádost panování zaslepila, že se pokusil otce svého z království obloupiti,...* JestřVid 234

1.1.5 Finální pozice

Tato pozice je podobně jako pozice prefinální variantou kontaktního slovosledu AUXP: je totiž možná jen tehdy, je-li na konec klauze umístěno participium (AUXP se vyskytuje jak před koncovou, tak nekoncevou pauzou). Ze zjištěného počtu dokladů finální pozice je zřejmé, že tato pozice není v dobovém úzu „obvyklá“, jak potvrzuje následující graf č. 4:

Graf č. 4 Zastoupení finální pozice v jednotlivých památkách (v procentech)

Stylovou hodnotu finální pozice AUXP této pozice naznačuje:

1. Její (ojedinělý) výskyt v dobových historiografických pramenech; v následujících dokladech (33) a (34) z *Pamětí kutnohorských* je finální pozice AUXP užitá v přímé řeči vladaře; vysokou stylizaci ještě zvyšuje fakt, že Kořinec řeč vladaře komponuje jako slavičí zpěv („sonátu/ mutetu“):

(33) *Druhá pak muteta takto šla: „Ačkoli předků našich milostná nadání všem věrným našim bez odporu **potvrdili jsme**: těm však s větší žádostí jich práva tvrdíme, jichžto pevná a stálá věrnost při nás ustavičně bez porušení zůstala a místa užitečná pohodlnost a velký užitek tomu království, naší koruně, vždycky jsou vydávala...“* KořPam 49

(34) *„Pro kterýžto dar tak znamenitý a vyvýšený někdy nejjasnější králové čeští, předkové naši, Bohu všemohoucímu díky činíce, vyborně, zasloužitelně a právě*

⁷ Jde o jedno z Ertlových (1924: 307–309) rytmičkových pravidel (Toman, 2000, 2004).

město Hory Kutny a jeho obyvatele mnohými rozličnými a zvláštními milostmi, svobodami, vejsadami **obdařili jsou**“ KořPam 52

2. Následující dvě ukázky (35) a (36) z homiletických sbírek, kde se AUXP objevuje v parafrázích anebo přímých citacích biblických knih:

- (35) „*confige timore tuo carnes meas, a judicijis enim tuis timui, skrotiž bázní tvou tělo mé soudův jistě tvých **lekal jsem se**“ MarTroj 7*
- (36) *Načež k němu z poručení Božího, Jeremijáš: Catenas ligneas **contrivisti**, & facies pro eis catenas ferreas. Řetězy dřevěnné **zetřel jsi**, a uděláš místo nich řetězy železné* BilPia 44

O enklitickém statusu AUXP v této pozici svědčí následující příklady (37) a (38) s finální pozicí enklitického s:

- (37) *Znal-li-s tehďáz že bys se naroditi měl? a počet dnů svých **věděl-li si**?* BiblSvat, Job 38,21⁸
- (38) *Zdali znáš čas rodu kamsíkův na skalách, neb pracující ku porodu laně **spatřil-li-s**?. Rozčetl-li si měsíce početí jejich, a věděl si čas porodu jejich?* BiblSvat, Job 39, 1–2⁹

1.2 Skupina klitik

Jestliže se v klauzi sejdou s AUXP také další klitika, tvoří společně klitickou skupinu, a to v následujícím pořadí:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
<i>li</i>	<i>t'</i>	<i>ž</i>	auxiliár	volný dativ	reflexivum	dativ ¹⁰	akuzativ

Tabulka č. 8 Pořadí „stálých“ klitik v klitické skupině¹¹

Na rozdíl od nové češtiny není v barokní (a vůbec starší) češtině možné, aby se neslabičná forma 2. os. sg. opírala o reflexivum, což ukazuje doklad (39):

- (39) *..., a ptal se ho: Co-s ty mníchu provinil, že opat tvůj na tak tvrdé živobytí tě odsoudil? Snad-s se smílstva aneb cizoložstva **dopustil**?* JestřVid 188

Podobně jako ve staré češtině tak v barokních textech kolísá pořadí *jest se* / *se jest*, jak ilustrují příklady (40) a (41):

- (40) *Za třetí, na proti tomu býti ráčí, svým věrným Stavům, by totiž dotčenou anticipací per viam cerditi, tim spíšeji zaopatřiti mohli, svůj nejmilostivější consens, jakž v 1717. a 1727. roce in forma diplomatis, jest se stalo, vyhotoviti dáti* ArtČes 1732, s. 19
- (41) *Půst je {...} a Jeho Císařskou a Královskou Milost poslušně žádali, že onen z drsnatosti času pocházející bídný stav svých věrných poddaných, milostivě povážiti, a s těmi osmnáctkrát sto tisíci, z oné k poslušným contribuentům nesoucí milostivé a otcovské náklonnosti, se tím víceji nejdobrotivěji upokojiti dáti ráčí, poněvadž již bez toho s pominulým 1729. rokem, oplacení zemských povyhledávání **jest přestalo**, tudy ale císařskému aerario vydání roční o několikrát sto tisíc zlatých, se jest umenšilo; ...* ArtČes 1732, s. 7–8

⁸ Doklad získán mimo sondu.

⁹ Doklad získán mimo sondu.

¹⁰ V dobovém úzu kolísá pořadí dativu a akuzativu typu *zdá mi se* / *zdá se mi*.

¹¹ Nejsou zahrnuty případy tzv. nestálých enklitik.

Na rozdíl od nové češtiny není pozice skupiny klitik vázána jen na postiniciální pozici, nýbrž se může nacházet také v dalších klauzálních pozicích: v pozici mediální (doklady (6), (29) a (30)), prefinální, nebo dokonce finální (doklady (35) a (37)). (Jak již bylo řečeno, v jednom sporném případě by snad bylo možno uvažovat také o iniciální pozici skupiny klitik, jak ukazuje doklad (7)). Existence klitické skupiny v klauzi ovšem není nutná, což dokumentují příklady (42) a (43):

(42) *A když sme za mnoho dní z nenáhla **se plavili**, a sotva přišli proti Gnýdum, proto že vítr nám bránil, připlavili sme se k Krétě podlé Salmóny: ... BiblSvat Sk 27,5–7*

(43) *Muži Galilejští, co stojíte hledíce na nebe? Tento Ježíš, kterýž vzat jest od vás do nebe, tak přijde, jak ste viděli ho jdoucího do nebe BiblSvat Sk 1,4*

2 Dobové gramatiky

Většina starých gramatik češtiny si svébytný status enklitik neuvědomuje, a tak o jejich slovosledu příliš mnoho informací neposkytují. Z tohoto hodnocení však vybočuje *Čechořečnost* V. J. Rosy (RosaČech), který popisuje slovosled AUXP způsobem, který odpovídá mému pozorování barokních textů. Rosa potvrzuje zjištění, že AUXP se neklade ani na začátek, ani na konec věty, pokud nenásleduje po participiu:

Particula *gfem/ gfy/ gefť* etc. quae adduntur praeteris, & *bych/ bys/ by/* adduntur conjunctivis, nunquam ab initio dictionis, aut post mediam notam, comma, punctum poni debent. Sicut neque in fine: nisi solum unicum verbum poneretur, ut *byl gfem/ byl bych*. (RosaČech 344)

Na rozdíl od auxiliáru préterita ještě přesněji popisuje slovosled kondicionálového auxiliáru. Jeho komentář svou metodičností a strukturou předjímá moderní syntaktické interpretace slovosledu enklitických forem. V. J. Rosa (RosaČech 181) uvádí čtyři možné pozice kondicionálového auxiliáru, jak ilustrují následující příklady (44) a.–e.:¹²

- (44) a. *jestliže by váš pán to učiniti **chtěl***
b. *jestliže váš pán by to učiniti **chtěl***
c. *jestliže váš pán to by učiniti **chtěl***
d. *jestliže váš pán to učiniti by **chtěl***
e. *jestliže váš by pán to učiniti **chtěl***

Ačkoli při kladení AUXK obecně doporučuje zohlednit rytmus a význam věty, výslovně preferuje pozici první (44) a. Při koncovém postavení slovesa v rozsáhlé klauzi, v níž by mohly být zatemněny syntaktické vztahy, ovšem navrhuje klást AUXK před participium (resp. za výraz před participiem). Tímto výkladem se Rosa těsně přibližuje pravidlům V. Ertla (1924).

3 Závěry

Formy AUXP jsou v barokní češtině plně klitické, což potvrzují následující vlastnosti: 1. objevují se zpravidla v postiniciální pozici, 2. nejsou opěrným slovem tradičních enklitik *-li* a *-ť*, 3. nepojí se s negací, 4. nenachází se slovosledně izolovány napravo od svého participia, 5. jsou odpuzovány konjunktory *a*, *ale*, *i*. Formy AUXP jsou zpravidla enklitické, avšak za jistých okolností mohou proklitizovat (pouze forma 2. os. sg. *s* je striktně enklitická).

AUXP může zaujímat následující slovosledné pozice:

1. postiniciální pozici, která je pozicí základní,

---

¹² Rosa tyto příklady ve svém výkladu nečísluje, toto označení vět (44) a.–e. jsem doplnil kvůli přehlednosti.

2. kontaktní pozici, kterou tvoří drtivá většina dokladů mediální pozice a všechny doklady pozice prefinální a finální; tato pozice je zřejmě stylově motivovaná,

3. izolovanou pozici, kterou představují jen ojedinělé případy mediální pozice; izolovaná pozice je zřejmě motivována faktory aktuálního členění větného nebo faktory gramatické povahy.

V barokní češtině ještě soupeří 2W a 2D pojetí postiniciální pozice. Ze zkoumaných památek plyne, že 2D-pozice je progresivní. Vzhledem ke klitickému charakteru AUXP je překvapivé, že se v analyzovaných textech může objevit ve finální klauzální pozici: tradičně se soudilo, že enklitika se této pozice se vyhýbají (Ertl 1924). Finální pozice je nepochybně motivována faktory stylové povahy, neboť je přítomna v památkách vysokého stylu anebo se užívá jako stylizační prostředek, kterým se danému textového úryvku dodává jazykově slavnostního zabarvení (nepř. ve stylizované promluvě vladaře anebo ve slavičím zpěvu).

Prameny a sekundární literatura

1 Zkratky analyzovaných památek

ArtČes	Artikule sněmu království českého: <i>Tito Artykulové na Sněmu Obecném, kterýž držán byl na Hradě Pražském</i> . 1650. Praha. <i>Tito Artykulové na Sněmu Obecném, kterýž držán byl na Hradě Pražském</i> . 1663–1664. Praha. <i>Tito Artykulové na Sněmu Obecném, který držán byl na Hradě Pražském</i> . Praha. 1683–1684. <i>Artykulové všeobecného Sněmu</i> . Praha. 1732. <i>Artykulové všeobecného Sněmovního Snešení</i> . Praha. 1747–1748. <i>Články všeobecného Zemského Sněmovního Snešení</i> . Praha. 1771–1772. <i>Články všeobecného Zemského Sněmovního Snešení</i> . Praha. 1772–1773.
CranVýb	von Crantz, Jindřich Jan Nepomuk. 1756. <i>Výborné naučení pro báby</i> . (Přeložil F. H. Kirchner). Praha.
CranEin	von Crantz, Heinrich Johann Nepomuk. 1770. <i>Einleitung in eine wahre und gegründete Hebammenkunst</i> . Brno.
BeckPos	Beckovský, Jan František. 1700. <i>Poselkyně starých příběhův</i> . Praha.
BiblSvat	<i>Bibli Česká, to jest Svaté Písmo</i> . 1677–1715. Praha.
BilCan	Bilovský, Bohumír Josef Hynek. 1720. <i>Cantator cygnus [...] To jest Hlas duchovní labutě...</i> Olomouc.
BilPas	Bilovský, Bohumír Josef Hynek. 1721. <i>Passio D[omini] N[ostri] I[esu] [...] Druhé rozvažování postní... sine loco</i> .
BilPia	Bilovský, Bohumír Josef Hynek. 1721. <i>Pia quadragesima aeterna veneratione [...] Ježíš Nazaretský Král židovský...</i> Opava.
FišKnih	Fišer, Kryštof. 1706. <i>Knihy hospodářské</i> . (Přeložil J. Barner) Praha.
FišOper	Fišer, Kryštof. 1679. <i>Operis Oeconomici</i> . Praha.
Jenov	<i>Velmi pěkná, pohnutelná a čtení hodná Hystorye, o [...] Jenovefě</i> . 1772. Brno.
KořPam	Kořínek, Jan. 1675. <i>Staré paměti kutnohorské</i> . Praha.
JestrVid	Jestřábský, Valentin Bernard. 1719. <i>Vidění rozličné sedláčka sprostného...</i> 1719.
LibEd	Libertin, Jan Ignác. 1715. <i>De Educatione Iuventutis</i> . Praha.
MartLeb	Martin, von Cochem. 1677. <i>Das grosse Leben Christi</i> . München.
MarTroj	Marek, Damascén. 1728. <i>Trojí chléb nebeský, pro lačný lid český</i> . Praha.

MartHist	Martin, von Cochem. 1692. <i>Das Alleerste Zum Andern Mahl auffgelegte [...] Historiebuch</i> . Dillingen.
MartŽiv	Martin, von Cochem. 1717. <i>Život Pána našeho Krista Ježíše</i> . (Přeložil E. Nymburský Rodič) Praha.
PošNov	<i>Český postilion</i> . 1719. Praha; <i>Outerní Pražské poštovské noviny/Sobotní Pražské poštovské noviny</i> . 1720, 1724, 1725, 1726, 1727. Praha. (25. leden 1719, 3. únor 1720, 6. únor 1720, 11. květen 1720, 15. červen 1720, 14. září 1720, 5. květen 1722, 2. červen 1722, 12. červen 1723, 3. červenec 1723, 8. únor 1724, 12. únor 1724, 15. únor 1724, 2. květen 1724, 6. červen 1724, 2. leden 1725, 6. únor 1725, 3. březen 1725, 1. květen 1725, 2. červen 1725, 1. leden 1726, 12. březen 1726, 30. duben 1726, 4. květen 1726, 1. červen 1726, 4. leden 1727, 15. únor 1727, 13. květen 1727, 3. červen 1727).
TanTroph	Tanner, Jan. 1661. <i>Trophaea sancti Wenceslai</i> . Praha.
TanMuž	Tanner, Jan. 1680. <i>Muž Apoštolský</i> . (Přeložil J. Tanner) Praha.
TanVir	Tanner, Jan. 1660. <i>Vir Apostolicus</i> . Praha.
TanŽiv	Tanner, Jan. 1669. <i>Život a sláva sv. Václava</i> . (Přeložil F. Kadlinský) Praha.
Země	<i>Země dobrá, to jest: Země česká</i> . 1754. Hradec Králové.

2 Zkratky starých gramatik

BenGram	Koupil, O., ed. (2003): <i>Matouš Benešovský zvaný Philonomus. Grammatica Bohemica. Knížka slov českých vyložených</i> . Praha: Koniasch Latin Press.
BlahGram	Čejka, M. – Šlosar, D. – Nechutová, J., eds. (1991): <i>Grammatica česká J. Blahoslava</i> . Brno: Masarykova univerzita.
DolGram	Doležal, Pavel (1746): <i>Grammatica Slavico-bohemica</i> . Bratislava.
KonstLim	Konstanc, Jiří (1667): <i>Lima linguae Bohemicae. To jest: Brus jazyka českého</i> . Praha.
NudGram	Benedikt z Nudožer, Vavřinec (1603): <i>Grammaticae Bohemicae, [...] libri duo</i> . Praha.
PohlGram	Pohl, Jan Václav (1764): <i>Grammatica linguae Bohemicae, oder die böhmische Sprachkunst</i> . Wien.
ŠtejŽáč	Štejer, Matěj Václav (1730): <i>Žáček, aneb, Výborně dobrý způsob</i> . 2. vyd., Praha.
RosaČech	Rosa, Václav Jan (1672): <i>Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae</i> . Praha.

3 Sekundární literatura

3.1 Zkratky sekundární literatury

ČEPB	<i>Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona</i> . 1995. 4. vydání. Praha: Česká biblická společnost.
ESČ	Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J., eds. (2002): <i>Encyklopedický slovník češtiny</i> , Praha: Nakladatelství LN.
MČ2	<i>Mluvnice češtiny 2</i> . 1987. Praha: Academia.
MSČ1	Cvrček, V. et al. 2010. <i>Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a jak se</i>

mluví. Praha: Karolinum
PMČ Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z., eds. (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Brno: Nakladatelství LN.

3.2 Sekundární literatura

- AVGUSTINOVA, T. – OLIVA, K. (1995): Wackernagel position and related phenomena in Czech. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 41. s. 21–42.
- DOSTÁL, A (1967): *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví 2. Časování*. Praha: SPN.
- ERTL, V. (1924): Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. *Naše řeč*, 8, s. 257–268, 293–309.
- ESVAN, F. (2000): Česká klitika z hlediska typologického. In Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzálie a specifika*, 2. Brno: MU, s. 141–147.
- ESVAN, F. (1997): Několik poznámek o tzv. rytmickém činiteli. *SPFFBU*, A 45, 1997, s. 85–93.
- FRANKS, S. – KING, T. H. (2000): *A handbook of slavic clitics*. Oxford: Oxford University Press.
- FRIED, M. (1994): Second-position clitics in Czech: syntactic or phonological? *Lingua*, 94, s. 155–175.
- GEBAUER, J. (1958). *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví – časování*. 2. vyd., Praha: ČSAV.
- GEBAUER, J. (1929): *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba*. (ed. Trávníček, F.). Praha: ČAVU.
- HALPERN, A. (1995): *On the placement and morphology of clitics*. Stanford CA: CSLI Publications.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. (1986): *Česká mluvnice*. 5. vyd., Praha: SPN.
- JUNGHANNS, U. (2002): Klitische Elemente im Tschechischen: eine kritische Bestandaunahme. In Daiber, Th. (ed.) *Linguistische Beiträge zur Slavistik IX*. München, s. 117–150.
- KOMÁREK, M. (1981): *Nástin morfologického vývoje českého jazyka*. Praha: SPN.
- KOMÁREK, M. (2006): *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc: Periplum.
- KOPEČNÝ, F. (1962): *Základy české skladby*. 2., přepracované vyd., Praha: SPN.
- KOPEČNÝ, F. (1950): Povaha českého praeterita. *Naše řeč*, 34, s. 85–89.
- KOSEK, P. (2012): Word order of conditional auxiliary clitics in the Czech language of the Baroque period. In Ziková, M. – Dočekal, M. (eds.) *Slavic Languages in Formal Grammar. Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, s. 100–118.
- KOSEK, P. (2009a): Wortstellung der pronominalen Klitika in der tschechischen Sprache der Barock-Periode. In Loudová, K. – Žáková, M. (eds.) *Early European Languages in the Eyes of Modern Linguistics*. Brno: MU, s. 169–188.
- KOSEK, P. (2009b): Word order of the pronominal clitics in non-finite phrases in the Czech Baroque Language. In Ziková, M. – Dočekal, M. (eds.) *Czech in Formal Grammar*. München: Lincom, s. 115–130.
- KVÍTKOVÁ, N. (1991): K užívání préterit ve staré češtině. *Listy filologické*, 114, s. 237–242.
- LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D. – BAUER, J. (1986): *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN.
- PANCHEVA, R. (2005): The rise and fall of second-position clitics. *Natural Language and Linguistic Theory*, 23, s. 103–167
- SVOBODA, A. (2001): *Klitika z hlediska funkční větné perspektivy (II)*. In Karlík, P. – Hladká, Z. (eds.) *Čeština – univerzálie a specifika*, 3. Brno: MU, s. 149–159.

- SVOBODA, A. (2000): *Klitika z hlediska funkční větné perspektivy (I)*. In Karlík, P. – Hladká, Z. (eds.) *Čeština – univerzália a specifiká*, 2. Brno: MU, s. 149–159.
- SVOBODA, A. (1984): České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění. *Slovo a slovesnost*, 45, s. 22–34, s. 88–103.
- ŠLOSAR, D. (1967): Poloha enklitik jako kritérium k hodnocení staročeské interpunkce. *Listy filologické*, 91, s. 251–258.
- ŠLOSAR, D. (1966): Průřez vývojem staročeské interpunkce. *Listy filologické*, 89, s. 164–169.
- TOMAN, J. (2004): Ertlova diskuse českých klitik. In Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifiká*, 5. Brno: Nakladatelství LN, s. 73–79.
- TOMAN, J. (2000): Prosodické spekulace o klitikách v nekanonických pozicích. In Hladká, Z. – Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifiká*, 2. Brno: MU, s. 161–166.
- TOMAN, J. (1999): On Clitic Displacement. In Dimitrova-Vulchanova, M. – Hellan, L. (eds.) *Topics in South Slavic Syntax and Semantics*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 203–228.
- TRÁVNÍČEK, F. (1956): *Historická mluvnice česká 3. Skladba*. Praha: SPN.
- UHLÍŘOVÁ, L. 2011–2012. Obštnost i mnohoobrazie na slovoreda na klitikite (săpostavitelno izsledvane na bălgarskija i češkija ezik). *Săpostavitelno ezikoznanie*, 36, Čast I., 2011, s. 5–17; Čast II., s. 20–31; Čast III, s. 5–16; 37, 2012, Čast IV, s. 5–11.
- VEČERKA, R. (1989): *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax I, Die lineare Satzorganisation*. Freiburg i. Br: Weiher.
- ZIKÁNOVÁ, Š. (2009). *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*. Praha: Karolinum